

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عنوان: راه کار های ایجاد و افزایش امید در جامعه از منظر صحیفه سجادیه

نام و نام خانوادگی: مریم نجفی چیکان اولیا^۱

۱. سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها،
www.maryam9435@gmail.com

چکیده

امید یک حالت روحی دلپذیر و محرک انسان به فعالیت و پویایی در زندگی است و داشتن امید سبب آرامش و سعادت‌مندی فرد در زندگی است. هدف از انجام این پژوهش بررسی راه‌های تقویت و افزایش امید در جامعه از منظر صحیفه سجادیه است. روش کار توصیفی و تحلیلی می‌باشد. یافته‌ها: تقویت ایمان در افراد و محکم کردن اعتقادات آن از همان دوران کودکی برای افزایش امید در آنان بسیار مؤثر است. در پرتو سفارشات دین مبین اسلام و عمل به آموزه‌های آن مأنوس بودن با قرآن و کتاب‌هایی همچون صحیفه سجادیه و همچنین با کمک عوامل اجتماعی می‌توان روح امید را به جامعه تزریق کرد. در نتیجه بر طبق آیات و روایات فرد امیدوار و به تبع آن جامعه امیدوار همواره به وعده‌ها و الطاف حق امید داشته، از گناهان دوری می‌کنند و با انجام اعمال صالح و شایسته روحیه شکست‌ناپذیری میابند و از تلاش باز نمی‌ایستند.

واژگان کلیدی: امید، رجاء، صحیفه سجادیه، شوق، انتظار، نشاط

مقدمه

در بینش اسلامی امید به آینده نیروی حرکت انسان است و مورد تمجید قرار گرفته است. دوران جوانی، دوران امید و آرزوهاست و انسان در این دوران آینده را امیدوار کننده و لذت بخش می بیند. با توجه به آموزه های اسلامی در این زمینه میتوان گفت: امید یعنی گوهری گرانبسنگ و ودیعه ای الهی که موجب آرامش و سعادت مندی فرد میشود و تلاش و اشتیاق او را افزایش می دهد. کسی که امیدوار است، همواره با شور و نشاط و سرزنده است و برای جامعه خود منشأ آثار خیر می شود. ناامیدی انسان را دچار دلزدگی و افسردگی می کند، اشتیاق فرد را برای تلاش و تکاپو می کاهد و از بین می برد. جامعه ای که افراد آن نا امید هستند سعادت مند نمی شوند چرا که افراد آن همواره دچار بی تفاوتی و سرخوردگی هستند و همین امر موجب می شود که از انجام وظایف و تکالیف خود باز بمانند، در عوض با افزایش امید زمینه شور و اشتیاق و اصلاح در جامعه فراهم می شود. لذا در دین مبین اسلام مسأله امید اهمیت بسزایی دارد و دارای آثار فردی و معنوی می باشد. با توجه به اینکه تاکنون کسی به نقش ایمان و تقویت آن برای افزایش امید و تزریق آن به جامعه از منظر صحیفه سجادیه نپرداخته است، در این مقاله پژوهشگر سعی کرده که با استفاده از دعاها و مضامین عالی صحیفه سجادیه به این مهم بپردازد.

۱. مفهوم شناسی امید:

امید اهرم حرکت انسان به سوی کمال است. برپایه روایات هرکس به چیزی امید داشته باشد، برای رسیدن به آن میکوشد. انجام اعمال صالح و مناسب و دوری از امور منافی و نادرست نشانه امید است: ((فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا))^۱. بنابراین تنها کسی که از گناهان دوری و به وظیفه خود عمل کرده و اسباب امید را فراهم کند شایسته است به فضل الهی امید داشته باشد^۲. امید به معنای شوق است و در اصطلاح به انتظار تحقق امری مطلوب در قلب گفته می شود. این امید است که انسان را آرمان گرا و آرمان خواه می سازد و این ویژگی ها تا حدی در رشد و پویایی او مؤثر هستند. به طوری که پیامبر (ص) در این زمینه فرمودند: (امید و آرزو برای امت من رحمت است. اگر امید نبود، هیچ مادری فرزند خود را شیر نمی داد و هیچ باغبانی درختی نمی کاشت).^۳

سیر تکاملی انسان باید به الله، سرای باقی، دیدار خداوند و رحمت او منتهی شود و انسان تا به این امید نداشته باشد، حرکت و سیر تکاملی او محقق نمی شود. از این رو قرآن کریم امید به خدا: ((لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ أُسْوَةً حَسَنَةً لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ...))^۴ جهان آخرت ((...إِرجو اليَوْمَ لَا خَيْرَ...))^۵ لقاء الله ((مَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ...))^۶ را مطرح کرده و بیان داشته است که اگر کسی به لقای الهی امید داشته باشد، قطعاً به آن خواهد رسید. چنانکه امام سجاده (علیه السلام) در صحیفه سجادیه میفرماید: ((وَأَنْتَ أَوْلَى مَنْ رَجَاءُ، وَأَحَقُّ مِنْ خَشْيَةٍ...)) خدایا تو شایسته ترین کسی هستی که باید به تو امید داشته و سزاوارترین کسی هستی که باید از او ترسید، پس ای پروردگار من، مرا به امید وادار و از فرسایش ترسم بر حذر دار، و با رحمت شامل خود بر من لطف فرما؛ براستی که تو با کرامت ترین درخواست شنوندگان هستی. امام در این فراز از دعا، راز امیدواری به خداوند را عظمت و بزرگی و مغفرت او می داند. امیدی که همراه فضیلت، رأفت و رحمت توأم با قدرت دیده می شود.^۷

۱. کشف: ۱۱۰.

۲. غزالی، احیاء علوم الدین، ج ۴، ص ۲۳۱۸.

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۴، ص ۱۷۳.

۴. احزاب: ۲۱.

۵. عنکبوت: ۳۶.

۶. همان سوره ۵.

۷. ممدوحی کرمانشاهی، شهود و شناخت، ج ۳، ص ۱۳۱.

۸. فیض کاشانی، المحجة البيضاء، ج ۷، ص ۲۴۹.

است. مقاومت فرد منتظر در برابر ناملایمات و صبر بر سختی ها نیز لازمه امید به فردایی بهتر است. یکی از مفاهیم پر تکرار احادیث، امید به آینده روشن و یا انتظار فرج است؛ منتظران واقعی باید همچنان انتظار بکشند تا او از پرده غیبت بیرون آید و با نور پر فروغ خود زمین را نور افشانی کند و ریشه ظلم و ستم را بخشکند به امید رسیدن آن روز که با رؤیت جمال پر نورش، انتظار منتظران به پایان رسد.^۲

۱۱. راه کارهای امید آفرینی در جامعه

مقصود از راه کارها، روش های عملی و کاربردی برای امیدآفرینی و تقویت امید در انسان است، راه کارهایی که به عملکرد و رفتار آدمی برای امیدآفرینی می پردازد از منظر صحیفه سجادیه، این راه کارها در دو بعد فردی و اجتماعی مطرح شده اند تا انسان علاوه بر غنی ساختن امید در درون خود به افزایش امید در جامعه نیز کمک کند. لازم به ذکر است که تمامی عبادات و اعمال دینی، در تقویت و روشنی چراغ امید در دل، نقش دارند؛ ولی نقش راه کاری زیر به عنوان اساسی ترین و فراگیر ترین آموزه ها به تبع مؤثرتر و جاودانه تر می باشد. حال گریزی به چند راه کار در حوزه فردی و اجتماعی می زنیم:

راه کارهای فردی:

۱۱-۱. ذکر خداوند:

همان طور که می دانید دلیل اصلی آشفتگی ها و اضطراب های روحی و روانی انسان حال حاضر، غفلت از یاد خداست و این غفلت عوارضی را در زندگی فردی انسان به جا گذاشته که کاملاً محسوس است، برعکس ذکر خدا مایه آرامش دل ها است منظور از آن این است که با تمام قلب متوجه خدا و عظمتش و علم و آگاهی اش و حاضر و ناظر بودنش باشد به طوری که این توجه مبدأ حرکت و فعالیت در وجود هر فردی می شود به سمت تلاش و کوشش و سدی می شو میان او و گناه... آری این است حقیقت ذکر خدا که آثار و برکات فراوانی در آیات و روایات برای آن بیان شده است.

۱۱-۲. خوف از خدا

خشیت الهی، عامل رسیدن به رستگاری است: ((وَمَنْ... يَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقِهِ فَأَلْئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ))^۱ انسانی که از خدا خوف دارد، در واقع ترس امید آفرین دارد چرا که همین خوف مانعی برای انجام گناهان و در نتیجه افزایش ایمان و تقوا می شود که خود عامل نیک فرجامی است؛ خشیت خداوند زمینه ساز سرعت و سبقت در انجام

۱. نور: ۵۲.

۲. حسینی خامنه ای، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، ص ۱۱۲.

کارهای نیک است. تنها خائفان از عظمت و هیبت خداوند پندپذیرند همین طور پندهای پیامبر را پذیرا هستند که این پند پذیری موجب نیل به رحمت می شود.^۲

۱۱-۳. توبه و انابه به سوی خدا

گناه و خطا و سرپیچی در فرمان های خداوند نفس انسان را آلوده و پلید می کند و این پلیدی با تکرار گناه افزایش می یابد و گاه فرد را به منجلاب فساد و گناه می کشاند و نابود می کند. توبه راه نجات گناه کار از منجلاب گناه است. توبه نه تنها گناه را می پوشاند، بلکه آن را تبدیل به حسنه می کند. گناهان و خطاها درهای روزی را بر روی انسان می بندد و استغفار و توبه این درها را باز می کند. توبه موجب حفظ روح امید و جلوگیری از رکود می گردد. امیرمؤمنان (علیه السلام) نیز با اظهار شگفتی از کسی که می تواند استغفار کند و نا امید است فرمود: (عجبت لمن یقنط و معه الاستغفار)^۱. (در شگفتم از کسی که می تواند استغفار کند و نا امید است).

۱۱-۴. تهجر و شب زنده داری

شب زنده داری و تهجر مصادیق زیادی دارد مانند: خواندن نماز شب، دعا و مناجات و غیره. کسی که تهجر کند و نماز شب را به جا آورد به مقامات بالایی می رسد که هر انسان عاقلی در طلب آن است نماز شب موجب رضایت پروردگار، دوستی فرشتگان، سنت پیامبران، نور معرفت، ریشه معرفت، آسایش بدن ها و برکت در روزی می شود. یادآوری این فضیلت بزرگ خود مایه امیدواری انسان عاقل می شود. خداوند در سوره ((زمر)) شب زنده داران و متہجران را امیدوار خوانده و نماز شب را از عوامل امید بخش معرفی کرده است، چرا که شب هنگام و زمان نشستن هیاهوی زندگی مادی و آرامش روح و جسم انسان پس از اندکی استراحت حالت سرور و توجه خاصی به انسان دست میدهد که در عین بی نظیر بودن، بسیار روح پرور و امیدآفرین است.^۲

راه کارهی اجتماعی:

۱. انفاق: از آثار مهم انفاق، از میان بردن تنش های اجتماعی و افسردگی های ناشی از فقر است؛ چرا که انفاق خالصانه موجب تطهیر و تزکیه نفس است که نه تنها نفس آدمی را از پلیدی بخل و خودخواهی نسبت به فقرا پاک می کند، بلکه سبب رشد آن و بالا بردن خیرات و برکات اخلاقی و فضائل انسانی در درون آدمی می گردد، تا جایی که این فضائل در درون جان انسان ثابت می شود و آرامش حقیقی بر روح آدمی حاکم می شود. البته

۱. دشتی، نهج البلاغه، حکمت ۸۷، ص ۴۱۲.

۲. جوادی عاملی، مراحل اخلاق در قرآن، ص ۸۷.

۳. همان، ص ۱۰۷.

افرادی که انفاقشان از روی ریا و خود نمایی است، دائم در حال بی ثباتی، نا آرامی، اضطراب و نگرانی به سر می برند.^۳

۲. امر به معروف و نهی از منکر:

امر به معروف و نهی از منکر از نشانه های علاقه به سلامتی جامعه است و همچنین متضمن وجود روح امید و نشاط و امیدواری میان افراد جامعه است، جامعه ای که در آن این مهم اولویت داشته باشد، از صورت یک جامعه مرده و فاقد تحرک رهایی یافته و به یک جامعه زنده و پویا تبدیل می شود و ترک امر به معروف و نهی از منکر خود زمینه ساز کفر است و کفر نیز یکی از علل نا امیدی و یأس می باشد: ((وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَئِكَ يَكُونُوا مِنَ الرَّحِمَتِ))^۱ بنابراین برای تزریق امید و افزایش روحیه افراد جامعه باید به این فریضه مهم پرداخت تا یأس و نا امیدی ریشه کن شود.

۳. احسان:

از نظر قرآن و روایات انسان نیکوکار و محسن، فردی است امیدوار به الطاف حق و معتقد به وعده های خداوند، از این رو هر کس امید به رحمت حق داشته باشد، باید نیکوکار گردد. یکی از مصادیق احسان عفو و گذشت است، انسان های مؤمن و امیدواران به رحمت الهی از طریق عفو و بخشش دیگران می توانند به امید و آرزوی خود که همان دریافت رحمت الهی و پاداش اوست، دست یابند و به آرامش حقیقی برسند.

۵. وفای به عهد:

جامعه ای که افراد آن به روز جزا معتقدند و ایمان دارند، همیشه این موضوع را سرلوحه زندگی خود قرار می دهند و به آن توجه دارند، به عهد خود وفا می کنند و رعایت همین مسئله در تعاملات اجتماعی آنان، خود حس محبت و دوستی و اطمینان را برای آنان به ارمغان می آود با هم دیگر روراست هستند و خیانت در چنین جوامعی مذموم شمرده شده و همیشه شاداب و با نشاط هستند.

۶. جهاد تبیین با هدف امیدآفرینی:

جهاد تبیین که از سوی رهبر معظم انقلاب بیان شد به منظور مقابله با یأس پراکنی دشمن، یادآوری داشته ها و بیان موفقیت ها به کار برده شود و در یک کلام جهاد برای امید آفرینی معرفی شده؛ ایشان این واجب فوری را به تمام اهل فکر و صاحبان رسانه و تریبون و منبر یادآور شدند و خواستند وارد این عرصه از جهاد شوند و این نوع از جهاد را مصداق بارز جهاد با زبان دانستند که امام علی علیه السلام آن را در زمره اقسام جهاد برشمرده

۱. عنکبوت: ۲۳

اند؛ پیش تر در بیانیه گام دوم انقلاب تزریق امید و شکستن محاصره تبلیغاتی دشمن را ریشه ای ترین جهاد جوانان مؤمن و انقلابی خواندند.

نتیجه گیری

تأکید زیاد دین مبین اسلام بر داشتن امید و تقویت آن در جامعه اهمیت این موضوع را در زندگی انسان نمایان می سازد. کمرنگ شدن ایمان در زندگی و نادیده گرفتن اخلاقیات و ضعف های اعتقادی و مذهبی، از جمله عواملی هستند که موجب ناامیدی و یأس در جامعه می شود. به نظر می رسد که تقویت ایمان و اعتقاد افراد جامعه و یادآوری نکات اخلاقی و تذکر آن ها نقش زیادی در تقویت و افزایش امید در جامعه را دارند و برای تزریق آن به جامعه همه مسئول هستند از خانواده گرفته تا آموزش و پرورش و البته حکومت اسلامی؛ همه نقش مؤثری دارند که باید به آن اهتمام بورزند.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم

۲. نهج البلاغه

۳. صحیفه سجادیه، ترجمه الهی قمشه ای

۴. تهنائی، محم بن علی، کشف اصطلاحات الفنون، انتشارات مکتبه لبنان، ۱۹۹۶م.

۵. جوادی عاملی، عبدالله، مراحل اخلاق در قرآن، قم: انتشارات اسراء، ۱۳۸۷هـ، ش.

۶. حسینی خامنه ای، علی، طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن، قم: انتشارات مؤسسه ایمان جهادی، ۱۳۹۲هـ، ش.

۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات قرآن، انتشارات دارالقلم دمشق، ۱۳۷۴هـ، ش.

۸. شعرانی، ابو الحسن، نثر طوبی، تهران: ناشر اسلامی، ۱۳۸۰هـ، ش.

۹. طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۵هـ، ش.

۱۰. طیب، عبدالحسین، اطیب البیان، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸هـ، ش.

۱۱. عسکری، ابوالحلال، الفروق اللغویه، قم: انتشارات مؤسسه نشر اسلامی تابع جامعه مدرسین، ۱۴۱۲هـ، ق.

۱۲. غزالی، امام محمد، احیاء علوم الدین، انتشارات فردوس، ۱۳۹۳هـ، ق.

۱۳. فیض کاشانی، ملا محسن، محجۀ البیضاء، انتشارات جامعه مدرسین قم، ۱۳۸۳هـ، ق.

۱۴. قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، قم: انتشارات بقیۀ الله، سادات رضوی، ۱۳۹۰هـ، ش.

۱۵. ممدوحی کرمانشاهی، حسن، شهود و شناخت و شرح صحیفه سجادیه، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۸۳هـ، ق.

۱۶. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، انتشارات اسلامی، ۱۳۷۰هـ، ق.

۱۷. مصطفوی، حسن، التحقيق، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۴هـ، ق.

۱۸. نراقی، احمد، معراج السعاده، نشر جمالی، ۱۳۸۸هـ، ق.